

Claudio Vettese

Lokalhistorier född och uppvuxen i San Biagio. Han är son till Gerardo och Angelina Vettese. Claudio Vettese har skrivit fyra böcker om byns historia.

Claudio skapade Facebooksidan ”San Biagio ComEmm”, på sidan läggs det ut äldre fotografier och små historier om en svunnen tid men även nya bilder om aktuella händelser och fester i by. Sidan gör det möjligt för alla emigrerade att följa livet i byn, söka sin historia och komma i kontakt med släktingar och vänner.

Publikationer:

- Vocabolario della Lingua Sanbiagese
- Sfollati
- Minnen från min by
- Eroi inconsapevoli
- Testimoni. La sofferenza di una popolazione. 1943-1945

”Vocabolario della Lingua Sanbiagese” återger ord och grammatik samt uttal från en dialekt som varit konserverad under många år då resande, läskunnighet och tv var frånvarande. Dialekten är en gren av och påminner mycket om den Napolitanska dialekten.

”Sfollati” beskriver vittnesmål från ett antal personer som själva var närvarande och med om evakueringen till Cremona/Crema i Norra Italien. Barn och kvinnor fick lämna byn, männen var krigsplacerade i Italien eller Tyskland, äldre lämnades kvar i byn för att dö.

”Minnen från min by” beskriver minnen som Vettese själv har upplevt och erfarit i sin uppväxt. Det är monument, händelser, traditioner och personligheter i små korta berättelser.

Claudio Vettese har genom sitt arbete dokumenterat och återgivit något som förr fanns i en berättarhistora som fördes vidare av generationer men en tradition som nu försvinner ju mer byn avfolkas, barn och familjer flyttar och historien glöms.

God morgon

God morgon till er alla som har samlats här.

Man kan nästan känna en luft av förväntan…
En luft av förhoppning… Och det kan inte vara annorlunda; snarare skulle jag säga att vi känner en stor otålighet inför detta vår gemensamma möte. Ett möte som vi verkligen har väntat på i många, många månader nu…

Att vara här tillsammans, så många, jag skulle säga nästan alla Sanbiagesi – unga, mycket unga och de som är unga på annat sätt – långt från vårt hemland, men ändå nära det i våra hjärtan, gör detta ögonblick ännu mer känslosamt och nu äntligen konkret. Jag måste säga, med stolthet och med ett stänk av känsla, att jag är väldigt glad att få uppleva detta möte med er – ett möte som är väldigt, väldigt viktigt för er.

Det är också väldigt viktigt för mig.

Att samlas här, i Stockholm, i den bitande kylan denna februarimånad, gör er alla till väldigt speciella människor.

Och ännu mer speciella är de personer som har gjort detta möjliga – med sina extraordinära egenskaper, sina dygder och sitt mod – organisatörerna av detta viktiga evenemang.

Att se er alla Sanbiagesi, barn och barnbarn till Sanbiagesi, över flera generationer, närvara här och ha svarat på inbjudan från arrangörerna visar en sak: hur stark och naturlig er koppling är till våra rötter. Den känslomässiga dragning ni känner till vårt land: San Biagio Saracinisco.

Som ni arrangörer har betonat, är detta en fest för att hedra minnet av de Sanbiagesi som hade modet att lämna (inte utan lidande) och emigrera för att skapa möjligheter och ett bra liv här i Sverige.

Låt oss då minnas vår lilla stora by San Biagio Saracinisco.

En plats som fått sitt namn från San Biagio, helgonet som är vår skyddspatron. Vår kommun ligger i regionen Lazio, i provinsen Frosinone, på en höjd av 866 meter över havet. Det är byn där jag föddes och där många av er föddes.

Idag har den bara cirka 300 invånare och ligger ungefär 150 km från Rom och 135 km från Neapel. San Biagio har mystiska och mycket gamla rötter. Ett exempel på detta är nekropolen ”Ominimorti” av sannitisk ursprung, som hittades vid foten av Monte Santa Croce.

Byn ligger med en utsikt över hela Cominodalen och omges av de majestätiska bergen i Abruzzos och Molises Apenniner.

Det är denna plats som den berömda Sanbiagesiska författaren Maria Rosaria Valentini beskriver i sina romaner, där hon för oss tillbaka till ursprungliga känslor, rotlöshet och längtan.

I sin framgångsrika roman *Eppure osarono* beskriver hon San Biagio som:

”några få hus, några små utskjutande stenar och en krök där man ser solnedgången.”

Den kröken, kära vänner, är vad vi känner som ”Curva dei Serroni.” Hur många av oss minns med känsla den där kurvan…

Som jag nämnde tidigare, har San Biagio och Sanbiagesis folk alltid överlevt sina mystiska ursprung.

San Biagio har stått emot saracenernas invasioner. San Biagio har uthärdat naturens många nyckfulla omvälvningar, som det är underbart inbäddat i: de många jordbävningarna som mer än en gång har skakat det. Det har till och med överlevt farsoter som i decennier tvingade de få överlevande att överge platsen.

Under första världskriget blev det berövat och decimerat på sin vackraste och starkaste ungdom, som i stort antal offrades på fosterlandets altare i en krig de inte förstod betydelsen av. Detta orsakade stor skada på den lokala ekonomin, som huvudsakligen var beroende av dessa unga människors arbetskraft.

I modernare tid överlevde det evakueringar och de dramatiska bombningarna som jämnade by med marken under andra världskriget.

Sanbiagesen har alltid kämpat en ojämn och hård kamp för överlevnad. I den vackra miljön som naturen skänkt, men som samtidigt var snål på ekonomisk trygghet och rik på fattigdom, har de länge tvingats möta och utforska nya vägar i emigrationens spår. Trots sitt liv i bergen har Sanbiagesis folk alltid haft en äventyrlig anda.

Redan dagarna efter Italiens enande 1861 såg man dem som extrema upptäcktsresande, som tog sig till avlägsna platser, nästan vid världens ände. De reste till länder som var ovanliga för emigration och som kanske inte ens varit kända vid namn tidigare.

När man tänker på svårigheterna att genomföra dessa resor och den omfattande diasporan (människor som lämnar sitt ursprungsland för att bosätta sig i andra länder) runt om i världen, blir det ännu tydligare vilka oändliga utmaningar de ställdes inför för att skapa sig ett bättre liv.

Här kan vi förstå det mirakel de lyckades åstadkomma.

Även om deras efterkommande idag inte längre kan sina fäders språk och istället behärskar språken i de länder där de föddes, så lever deras arv vidare. Precis som många av er här idag, som talar svenska men har begränsad kunskap om italienska och dess varierande Sanbiagesiska dialekt.

Dessa kvinnor och män var verkligen kreativa och geniala, med talanger och förmågor som gjorde att de uppfann nya yrken och utforskade nya vägar inom konst, musik och sång. De var personer som gjorde sig bemärkta utomlands genom sin skicklighet inom musikens värld, konstnärer, modeller och musiker som uppträdde på världsberömda scener. Sångare, som till exempel Caterina Valente, som gick bort för några månader sedan, och entreprenörer med starka affärskunskaper som senare nådde framgång.

Och här i denna sal har vi exempel på det. Idag ser vi dem spela huvudroller även inom kulturens och ekonomins värld. Vid deras sida finns alltid en stark känsla av tillhörighet till deras ursprungliga samhälle, en känsla som aldrig lämnar dem.

Den helighet som omgav deras resor började med den allra första pilgrimsfärden, som gjordes till fots, i djup hängivenhet till Madonna di Canneto, den mörka jungfrun, som vördas i varje hörn av Comino-dalen.

Den pilgrimsfärden var en gammal ritual av fromhet, där man bad till jungfrun om nåd och framgång i sitt dagliga liv. Än idag finns det många som inte vill missa denna högtid; de återvänder även från utlandet och färdas tusentals kilometer för att vandra den mödosamma vägen som leder till Madonna di Cannetos kärleksfulla famn.

Genom åren har mitt arbete med att forska om "Sanbiagesiska ting" syftat till att erbjuda läsaren en genuin och djup skildring av San Biagios rötter och historia. Inte med målet att nödvändigtvis skapa en intellektuell analys, än mindre att beskriva en antropologisk studie av Sanbiagesis folk.

Mitt arbete är snarare en genuin berättelse om en tidig enkelhet och vardag. Ofta lyfter jag fram bilder, ibland fantasifulla, av platser som finns kvar i mitt minne eller som jag hört berättas om av äldre.

Husen, torgen, monumenten och framför allt "personerna" med sina enkla men värdiga kläder och sina ödmjuka yrken. Det finns många element som utgör San Biagios historiska minne. Familjen är i första hand, sedan hemmet och därefter den första kontakten med skolan.

Jag frågar mig ofta om det jag gör bara är en fortsättning av den intensiva nostalgi som är gemensam för många Sanbiageser som tvingades emigrera. Jag försöker samla så många gamla fotografier och dokument som möjligt; de är otvivelaktigt en skattkista av skönhet och historia som är både fängslande och lärorik. Det ger mig en känsla av att dyka ner i den typiska vardagen från en tid som inte längre existerar. Alla dessa faktorer ger en detaljerad bild av de rötter jag härstammar från och som jag önskar förstå ännu bättre.

För att avsluta denna långa inledning vill jag säga att mitt arbete inte handlar om att jaga en romantisk nostalgi efter personer, ting eller platser från ett förflutet som inte längre är gripbart. Det är snarare min egen nödvändighet att inte glömma mina rötter.

Dialekten

I publikationen "Ordbok över det Sanbiagesiska språket", som jag tillägnat alla Sanbiageser för de uppoffringar och det lidande som de tvingades genomgå vid sin emigration, har jag undersökt språket och de ord som nästan helt försvunnit och inte längre används.

Tyvärr har den italienska språkstandardiseringen undanträngt våra dialektala former. Vår Sanbiagesiska dialekt är, precis som många andra, på väg att dö ut eftersom de små bygemenskaper håller på att försvinna.

Detta sker till förmån för en alltmer universell kommunikationsform, dikterad av ökad utbildning och allt modernare kommunikationsmedel.

Min jakt på de ord som håller på att förloras är kopplad till traditioner inom språk, sedvänjor och religion, som tillsammans utgör vår kulturella identitet. Jag är övertygad om att det är vår plikt att bevara våra skillnader, eftersom det är de som representerar oss.

Många dialektala ord är idag okända för de unga, och de flesta ignorerar dem helt. Många av de ord som inte längre används kan, tagna var för sig, verka som nyfikna kuriositeter, men om de sätts i sitt sociala sammanhang får de en större betydelse och relevans.

Mo’… få mig att sluta prata om detta… annars spenderar jag hela dagen med att berätta dessa historier, som visserligen kanske är fina, men vissa… jag säger det rakt ut… jag börjar bli lite trött…

Jag skulle vilja säga mycket om Sanbiagesi, men jag är rädd att inte allt kommer att bli förstått... dock vill jag veta: har ni tänkt på detta? Att det inte finns ett enda ord på Sanbiagesi som börjar med bokstaven V... fundera på det... och sedan kan ni berätta för mig.

Sfollati

För ungefär tolv år sedan publicerade jag boken *"Sfollati"*. Den följdes av ett multimedialt arbete i form av en DVD, som Daniele Vettese, min medförfattare, gav titeln: *"Testimoni, la sofferenza di una popolazione. 1943-1945"* (Vittnen, ett folks lidande. 1943-1945). Cirka tio år senare trycktes boken *"Sfollati"* om hela tre gånger.

Det var ett mycket framgångsrikt arbete, och vittnesmålen – många av dem från personer som inte längre är i livet – var min huvudsakliga informationskälla.

Deras berättelser dokumenterar den hårda prövningen och svårigheterna som präglade den perioden och hela den generationen.
De var huvudpersonerna: ingen annan kunde bättre än de själva beskriva det trauma de genomled.
Det gjorde det möjligt att sammanställa värdefulla bitar och element av historisk betydelse, som placerar vårt **San Biagio** i ett bredare sammanhang – inte bara i hela Valle di Comino utan även i Valle del Liri.

Det är autentiska berättelser om människor som, mot sin vilja, befann sig mitt i andra världskriget – ett av de blodigaste krigen någonsin.

I början av september 1943 hamnade San Biagio Saracinisco, på grund av sin geografiska position, mitt i de militära operationerna under andra världskriget. Det massiva försvarssystemet *"Gustavlinjen"* skar rakt genom området.

Monte Santa Croce, som med sin högsta punkt når 1 184 meter, blev en strategisk och fördelaktig observationsplats för de tyska soldaterna, med utsikt över staden Cassino och i ännu högre grad det heliga benediktinska klostret Montecassino.

San Biagio ockuperades militärt och blev i praktiken en "tysk enklav". Tyskarna tog omedelbart över de vackraste och mest rymliga husen på strategiska platser. Familjen Valentinis palats, där postkontoret redan fanns, omvandlades till deras högkvarter. Lucias hus, beläget på den högre delen av Colle, förvandlades till en viktig telefoncentral.

Med arroganta och hotfulla attityder trängde de sig in i de annars lugna och gästvänliga Sanbiagesiska hemmen och stal allt som kunde vara till nytta för dem. Många män och pojkar tvingades omedelbart till de mest ansträngande arbetena.

De fruktansvärda flygbombningarna kom oväntat. Till slut beslutade alla bybor att lämna sina förfäders hus eftersom de inte längre var säkra. De sökte skydd i grottor och naturliga håligheter som finns i överflöd på de närliggande bergen.

Den 8 december – dagen då kyrkan firar Jungfru Marie obefläckade avlelse (Immaculata)– drevs de Sanbiagesiska invånarna ut från sina tillfälliga gömställen av de tyska soldaterna. De tvingades, under vapenhot, att kliva på militära lastbilar som skulle föra dem långt bort från deras hemby.

Så inleddes exilen, känt som *"sfollamento"*.
Ingen visste vart de skulle föras. Efter en kort paus i ett samlingscenter i Ferentino lastades de i flera omgångar ombord på obekväma järnvägsvagnar. Efter flera dagars resa anlände tåget till Cremonas station, i norra Italien.

De nyligen "sfollati" fann tillfälliga hem i de byar som tilldelats dem. Denna påtvingade exil varade i hela 19 långa månader – en sann landsförvisning, fylld av smärta och förtvivlan. Ingen visste något om tillståndet i deras hemby. Vissa visste inte ens hur det stod till med deras familjer.

Andra, som familjen Cocozza, deporterades till Tyskland. Under denna tid förlorade Giuseppe Cocozzas lillasyster Olivia sitt liv. Slutligen, i juni 1945, avslutades exilen. När de återvände fann Sanbiageserna inget annat än ruiner. Deras hem var fullständigt förstörda.

Återuppbyggnaden var långsam och mycket svår. Många omkom tragiskt av oexploderade krigsrester som låg utspridda överallt.

Tyvärr tvingades många Sanbiageser, drivna av hunger, fattigdom och brist på möjligheter, att återigen ge sig ut på den tuffa vägen som emigranter.

För att minnas de "sfollati" invigdes en marmorplatta den 8 december 2013, på 70-årsdagen av exilen. Den är placerad på kommunhusets fasad, mot det centrala torget Piazza Croce.

Plattan föreställer en öppen bok. På vänstra sidan, med en matt yta, är en skulptur av en mor och hennes lilla barn ingraverad – de tvingas ge sig av. Ett taggtrådsmotiv vittnar om krigets mörka tid.
På den högra sidan, som är mycket blank, finns en inskrift:

"MÅ GUD SE TILL ATT DERAS HJÄRTAN ALLTID LEVER VIDARE I VÅRA MINNEN FÖR ATT HEDRA MINNET OCH RESPEKTERA VÅR HISTORIA"

Jag vill nämna boken *"I ricordi del mio Paese, tra passato e presente"* (Min bys minnen, mellan dåtid och nutid). Omslaget visar ett foto från 1935 som föreställer min farmor Rosaria med sina fem barn.

Detta är en symbolisk hyllning till alla våra älskade som inte längre är med oss – förutom i våra minnen. Michael Cocozza såg till att denna bok, liksom *"Sfollati",* översattes till svenska.

Jag är hedrad att få delta i dagens konferens, framför allt för att på något sätt, om än i liten skala, ge vårt San Biagio den synlighet det förtjänar, särskilt för alla de Sanbiageser som aldrig har besökt sina förfäders hembygd.

San Biagios geografiska läge, med sina berg och ett klimat som inte tillåter omfattande odlingar på de fragmenterade och branta jordlotterna, har historiskt sett begränsat möjligheterna för ett stabilt jordbruk.

Inte heller den blygsamma boskapsindustrin gav invånarna någon ekonomisk trygghet. Kombinationen av dessa faktorer skapade ett behov av att finna lösningar på en påtvingad och ibland desperat fattigdom.

De stora familjerna, som alltid var många till antalet, bodde tillsammans i enkla hem. Det står därför klart att de blygsamma och hårda arbeten som fanns inte kunde möta familjernas behov och innebar ett liv präglat av umbäranden och många försakelser. För att försöka lindra den fattiga tillvaron sökte sig män, ungdomar och till och med barn till alternativa försörjningsmöjligheter, ofta som kringresande musiker.

Under jultiden blev många av dem säckpipsspelare, zampognari. På den tiden var det tydligen inte särskilt svårt att lära sig spela säckpipa, och även barn kunde snabbt lära sig.

För Sanbiagesiska "herdar" och säckpipsspelare blev detta en inkomstkälla, en aktivitet som förenade det heliga med det världsliga, driven av behovet att klara livhanken. Traditionen innebar att de spelade folkliga instrument, som säckpipan och den så kallade "piffera" (en typ av flöjt), ofta i par. Med sina traditionella (kläder reste zampognari till Neapelområdet under högtiderna för den Obefläckade Avlelsen och julen, där de förkunnade Jesu födelse. Den så kallade "novenan", en pastoralsång som spelades från hus till hus, hälsades som en välsignelse och belönades med pengar eller ibland kläder.

Vi barn brukade vänta på att zampognarispelarna skulle återvända hem och ge oss de napolitanska julgodisarna sesamelli (på Sanbiagesiska "glie sesamieglie").

Trots inkomsterna från dessa spelningar räckte pengarna knappt till, och det var omöjligt att skapa någon ekonomisk trygghet för familjerna.

Emigration blev därför ett öde för många Sanbiageser. Fenomenet speglar det stora massutvandringen från hela Italien, särskilt från södra delen av landet. Fattigdom, krig och svält, ibland extrem, drev människor att emigrera. Dokument visar hur män, ungdomar och barn ofta utsattes för exploatering och till och med slaveri. Sanbiageser spred sig till världens alla hörn, men hur kunde dessa fattiga familjer nå så avlägsna platser utan ens pengar för bröd?

De tog med sig sina dagliga instrument: säckpipan, flöjten och knappdragspelet, och många blev kringresande musiker. Andra hade med sig en liten bur med en papegoja och "lyckoplaneter", en sorts lyckobudskap på små färgglada lappar.

På marknader och torg kunde säckpipspelarna låta papegojan dra en lyckoplanet som sedan såldes som ett lyckobringande budskap, vilket gav familjerna en liten inkomst för att överleva och nå sina destinationer.

Vissa familjer reste så långt som till Bukarest i Rumänien, andra till Kaukasien och Azerbajdzjan. Många Sanbiageser föddes i Ryssland, där deras föräldrar ofta arbetade på bygget av Transsibiriska järnvägen, som startade 1891. Andra nådde Moskva, Sibirien och till och med Manchuriet.

Jag vill kort nämna familjen Donatella, som i slutet av 1800-talet nådde Ryssland med sina enkla instrument.

Antonio Michele Donatella började som positivspelare, och med sina första rubel grundade han en "filmverkstad" och spelade in flera dokumentärer.

Hans bror Bernardino och dennes fru bosatte sig först i Cyta, Manchuriet, men flyttade senare till Irkutsk i Sibirien för att ansluta till Antonio Michele, som blivit en framstående affärsman och filmregissör. År 1907 invigde de en biograf i Irkutsk, som fick namnet "Elektra-Illusion" och senare "Cine-Teatro Don Otello". De öppnade ytterligare biografer, och Antonio Michele Donatella blev till och med italiensk vicekonsul i staden.

I mars 2020 fick jag kontakt med "Signora Iulia", ansvarig för en biograf i Irkutsk, som skickade historisk information och foton av den biograf som Donatella-familjen byggde för cirka 120 år sedan. Biografen "Don Otello" står fortfarande kvar på samma plats, med samma namn, i denna avlägsna stad i Sibirien. Det är otroligt och samtidigt extraordinärt.